

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЦІННОСТЕЙ ЯК ЧИННИК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Іщенко О.В.

Інститут економіки промисловості НАН України, м. Донецьк

У наукових публікаціях з проблем забезпечення сталого розвитку, а також у нормативних документах національного та міжнародного рівня у цій сфері, найбільше уваги приділяється питанням захисту довкілля (як збереженню природних ресурсів, так і зменшенню наслідків людської діяльності для навколишнього середовища), зокрема за рахунок екологозахисних заходів та технологічного оновлення економіки. Серед головних перешкод у забезпеченні сталого розвитку при цьому називають зростаючу кількість населення, ресурсо- та енергомісткі технології, неефективні сільськогосподарські технології тощо. Похідні від них основні напрями забезпечення сталого розвитку (регулювання демографічних процесів, боротьба із бідністю, охорона навколишнього середовища, модернізація економіки) входять до сфери відповідальності урядів, місцевих влад, підприємств та недержавних організацій. В той же час порівняно невелика увага приділяється масовій повсякденній поведінці людей та соціальних груп, соціальним та культурним чинникам, що можуть сприяти перетворенню процесу розвитку на усіх рівнях на більш сталий. Часто це стає предметом уваги окремих недержавних організацій чи місцевих ініціатив і не є предметом державної політики. Насправді ж більш важливим є перетворення збалансування аспектів (економічного, соціального, екологічного) сталого розвитку на такий процес, що підтримується самостійно, завдяки повсякденним діям людей.

У Огляді світового економічного і соціального становища 2011: Велика "зелена" технологічна трансформація (World Economic and Social Survey 2011: The Great Green Technological Transformation), підготовленому Департаментом із економічних і соціальних питань ООН, зазначається, що технологічні трансформації потребуватимуть значних соціальних перетворень, зміни системи цінностей – зокрема, щодо ставлення до природних ресурсів. При цьому наголошується, що зміна індивідуальних і соціальних цінностей, ймовірно, буде ще більшою проблемою, ніж перетворення технологій, виробничих процесів і моделей споживання.

Цінності є головним регулятором індивідуальної та колективної поведінки людей. Вони відображають ставлення людини чи групи до певних матеріальних, соціальних духовних об'єктів чи явищ, а також визначають, які дії є такими, що схвалюються, яким надається перевага, а які є неправильними та не допускаються. Саме тому перетворення системи цінностей людини є передумовою відповідної зміни її діяльності.

Слід також зазначити, що якщо регуляція поведінки (зокрема, діяльності із забезпечення сталого розвитку) є «зовнішньою», тобто здійснюється «згори вниз» – шляхом перетворення глобальних принципів на вказівки щодо дій конкретної людини чи групи (наприклад, у вигляді законів) – такий результат при відсутності внутрішнього прийняття цих принципів є нестійким. Без постійного зовнішнього контролю серед наявних моделей поведінки накопичуються індивідуальні «відхилення», оскільки особистість, як зазначає О. Злобіна, є суб'єктом власної життєтворчості, який самостійно формує, спрямовує та регулює свій життєвий шлях. В той же час, «внутрішня» регуляція поведінки на основі засвоєних, інтерналізованих цінностей є більш стійкою. В цьому випадку кожна особистість самостійно регулює та контролює свою діяльність відповідно до власної системи цінностей.

Саме тому у Плані виконання рішень Всесвітньої зустрічі на вищому рівні зі сталого розвитку (26 серпня-4 вересня 2002 року, м. Йоганнесбург, Південна Африка) як один з важливих напрямів вказана «Зміна несталих моделей споживання і виробництва», а одним з заходів, спрямованих на вирішення цього завдання, є «підвищення обізнаності щодо важливості сталих моделей споживання і виробництва, особливо серед молоді і відповідних прошарків суспільства». Результатом цього має бути засвоєння цінностей сталого розвитку та втілення їх у індивідуальних та колективних діях.

Основними проблемами, які постають на шляху реалізації даного заходу, є такі:

- проблема узгодження цінностей, оскільки цінності, сприятливі для одного з аспектів сталого розвитку, можуть перешкоджати становленню інших аспектів;
- відсутність ефективних механізмів впливу на формування системи цінностей у масовому, а тим більше глобальному масштабі, особливо з урахуванням необхідності дотримання прав людини та етичних норм;
- вплив на процес формування цінностей культурного середовища людини чи групи, яке є суттєво відмінним у різних країнах та цивілізаціях;
- різноманіття ціннісних зразків в сучасному світі, в тому числі як наслідок глобалізації та розвитку комунікативних технологій.

Таким чином, забезпечення сталого розвитку у сучасному світі, що глобалізується, у значній мірі залежить від формування у індивідів та соціальних груп відповідної системи цінностей. Однак потребує визначення як зміст систем цінностей, які мають бути специфічними для кожної країни, так і засоби ефективного сприяння їх формуванню.